

Rekabet Hukuku Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Liberal ekonomik sistemin temeli olan serbest rekabet sayesinde, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi. Ayarların düşebileceği, yeni teknolojilerin bulunabileceği ve üretimde kullanılabileceği iddia edilmektedir (Aslan, 2006). Bu bakımdan kamu refahının anmasına önemli katkılar yapacağı düşünülen serbest rekabetin oluşması ve korunması son derece önemlidir. Rekabet hukuku bazı ülkelerin serbest rekabet esasını kabul ettikten sonra bununla ilgili kuralları belirleme gereğini hissetmeleri ile ortaya çıkmıştır.

Rekabet hukuk alanı, serbest rekabetin oluşması ve korunmasını sağlamaya dönüktür. Devletin ekonomiye müdahale araçları olan rekabet kanunlarında işletmelerin anlaşmalarla birleşme ve devirlerle veya pazar gücünü kötüye kullanmak suretiyle rekabeti sınırlamaları yasaklanır. Köylere tüketicinin sosyal bakımdan korunması yönünde önemli bir gelişme sağlanmış olur (Aslan, 2006).

Ekonomi hukuku açısından, rekabet kanunlarının ya da ekonomideki ifadesiyle anti tröst kanunlarının amaçları, oligopolcü teşebbüslerin kartel oluşturmaları ya da birleşerek (tröst) monopol gücü elde etmeleri veya elde etmeye çalışmalarının engellenmesidir, Türkiye'de Rekabet Kurumu ve 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun ile etkin bir rekabet otoritesinin tesis edilmesi hedeflenmektedir.

Rekabete ilişkin ilk yasal düzenleme fikri XIX. yüzyılın ortalarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ticari hayatta tröstleşme eğilimlerinin artması üzerine tartışılmaya başlanmıştır. Sherman Act 1890 yılında Kongre'de kabul edilmiş ve ABD'nin ilk federal rekabet yasası yürürlüğe girmiştir. Sherman Act'ın. XX. yüzyılın başında görülmeye başlanan birleşme/devralma dalgası karşısında yetersiz kalması üzerine, 1914 yılında Clayton Act ve Federal Trade Commission Act kabul edilmiştir. 1936 yılında Robinson-Patman Act ile fiyat ayrımcılığı konusunda yeni bir düzenleme yapılmış. 1950 ve 1960 yıllarında da mevzuat takviye edilmiştir.

Kıta Avrupa'sında rekabete ilişkin düzenlemeler. İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. Japonya ve Almanya, ABD'nin liderliğindeki müttefiklerin baskısı sonucunda, ekonomik gücün yoğunlaşmasını engelleyen yasal düzenlemeler yapmak durumunda kalmışlardır.

İki savaş arası dönemde ortaya çıkan kartellere karşı güçlü bir eğilimin belirmesi ve ABD ile etkileşim, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde rekabet kanunlarının kabul edilmesini sağlamış ve 1958 yılında Alman Kartel Kanunu kabul edilmiştir.

Asıl önemli gelişme 18 Nisan 1951'de imzalanan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Antlaşması'nın başlattığı süreçte Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Antlaşması'nın 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmesidir. AKÇT Antlaşması rekabet düzenlemeleri bakımından iki önemli madde (65 ve 66) içermektedir.

Roma Antlaşması'nda Rekabet Politikası başlığı altında yer verilen ayrı bir bölümde rekabet kuralları düzenlenmiştir. Ancak. Roma Antlaşması, birleşme ya da devralmalara ilişkin bir düzenlemeden yoksun kalmıştır. Bu eksiklik. 4064/89 Sayılı Birleşme Tüzüğü'nün 1990 yılında yürürlüğe girmesi ile giderilmiştir. 2004 yılında ilgili tüzüğü yürürlükten kaldıran 20 Ocak 2004 tarih ve 139/2004 sayılı Birleşme Tüzüğü yürürlüğe girmiştir (Rekabet Kurumu Faaliyet Raporu, 2006).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması hem içerik hem de ismi bakımından değişikliğe uğramıştır. Öncelikle. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşmanın adı Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma olarak değişmiştir. 1 Aralık 2009'da ise antlaşma ismi. Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değiştirilmiştir.

Türkiye'de ise '4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RKHK)", 07.12.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de bir rekabet kanununun çıkarılması ve uygulanması öncelikle anayasal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, uluslararası anlaşmaların Türkiye'ye yüklediği yükümlülükler kanunun hazırlanmasında etkili olmuştur.

Avrupa Birliği Rekabet Hukuku ve Hava Yolu Taşımacılığı Sektörünün Liberalleşmesi

Avrupa Birliği rekabet hukukunun temellerini Avrupa Topluluğu Kuruluş Antlaşması'nın 81.82. 86. Maddeleri (101,102 ve 106 olarak değiştirilmiş) ile 88 ve 90 arası maddeler (107-109 olarak değiştirilmiş) ve AB Birleşmelerin Kontrolü Tüzüğü oluşturmaktadır.

Birleşmelerle ilgili temel düzenleme, AB Birleşmelerin Kontrolü Tüzüğü (kısaca Birleşme Tüzüğü) ve Uygulama Tüzüğüdür. 2004 yılında yürürlüğe giren Birleşme Tüzüğü'nde 2008 ve 2009 yıllarında değişiklikler yapılmış ve yeni Uygulama Tüzüğü 1 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Birleşme Tüzüğü yoğunlaşmaların değerlendirilmesi için temel kuralları içerir. Uygulama Tüzüğü ise bildirim, sona erme, gibi usul konularını içerir. Standard birleşme bildirimi resmî formu (Form CO), basitleştirilmiş birleşme bildirimi (kısaca form CO) ve referans istekleri (Form RS) Uygulama Tüzüğü'ne ekli.

Avrupa Birliği'nde Rekabet politikası alanında yetkili kurumlar: Avrupa Birliği Komisyonu. Komisyonca alınan kararların yargısal denetimini yapan İlk Derece Mahkemesi ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'dır.

Amerika Birleşik Devletlerindeki hava taşımacılığına yönelik deregülasyondan etkilenen Avrupa Birliği, topluluk içinde tek bir hava taşımacılığı pazarı yaratabilmek ve hava Taşımacılığı sektöründe daha liberal bir uygulamayı geliştirebilmek için 1987 yılında harekete geçmiştir (Giemulla. Schmid ve Mölls 1998. s.24). Bu hareket, 1990'da ikinci aşamasına 1992 yılında üçüncü aşamasına geçmiştir.

Üç aşamada kabul edilen üç paketle topluluk içinde tek ve liberalleşmiş hava taşıma pazarı yaratılmıştır. Topluluk hava taşıyıcıları için, topluluk içindeki iki havaalanı arasında kapasite, sıklık ya da fiyatlama konusunda herhangi bir kısıtlama olmaksızın, oluşturulan ortak kurallara göre uçuş yapmak mümkündür. Yeni düzenlemeler hava taşıma hizmetlerinde etkinlik ve topluluk hava yolu endüstrisinde esneklik sağlamıştır. Böylece topluluk havayolları, müşterilerine daha rekabetçi hizmetler sunabilmektedir (Cheng Jtū Lu 2003, s.34).

Avrupa Birliği'nde Hava Yolu Taşımacılığı Sektöründe Rekabet Hukukunun Uygulanması

1958 yılında Roma Antlaşması yürürlüğe girdiğinde. "Toplulukta hava taşımacılığına ilgi azken, Topluluktaki genişlemeyle birlikte bu bölgelerdeki ekonomik büyümede hava yolu taşımacılığının sağladığı yararın artması, sektöre verilen önemin artmasına yol açmıştır. Topluluk rekabet kurallarının hava yolu Taşımacılığına uygulanması ise diğer sektörlere göre daha sonra gerçekleşmiştir (Hassu, 2004).

1980 yılında Nouvelles Frontiers davasındaki karar ile AB rekabet kurallarının genel kurallar gibi hava yolu taşımacılığına uygulanmasının önü açılmış ve bunların uygulanmasında belli ölçüde Komisyonun ve üye ülkelerin rekabet otoritelerinin sorumlu olduğu kabul edilmiştir.

14 Aralık 1987 tarih ve 3975/87 sayılı Konsey Tüzüğü yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme hava yolu taşımacılığı sektöründe AB rekabet hukukunun uygulanması ve Komisyona rekabete ilişkin 81 ve 82. maddeyi Topluluk İçeriklerinde doğrudan uygulamak için yetki veren genel düzenlemedir.

Komisyon'un 17/62 sayılı Tüzük kapsamındaki rekabet kurallarının uygulanmasına yönelik; soruşturma yürütme, ihlallere son verme, bireysel muafiyet verme gibi yetkilerini hava yolu taşımacılığı sektöründe kullanabilmesi, 14 Aralık 1987 tarih ve 3975/87 sayılı Tüzüğün kabulü ile olmuştur (Hassu, 2001).

Herhangi bir üye ülke, gerçek ve tüzel kişi tarafından menfi tespit ve muafiyet başvurularında uygulanacak usul kuralları da 4261/88 sayılı Konsey tüzüğü (Komisyon tüzüğü 3666/93 ve Konsey kararı 95,1 tarafından değiştirilen) tarafından düzenlenmiştir.

Hava yolu taşımacılığı sektöründe rekabet kurallarının uygulanmasına yönelik 14 Aralık 1987 tarih ve 3975/87 sayılı Konsey Tüzüğü, 1987 yılında çıkarılmış ve zaman içinde değişikliklere uğramıştır.

Rekabet tüzüklerinin uygulanabilmesi için, rekabeti kısıtlayıcı eylemin Topluluk sınırları içinde yapılması koşulu aranmakla beraber, hava yolu işletmelerinin Topluluk ülkelerine kayıtlı olması gerekmemektedir. Üçüncü ülkelerde kayıtlı hava yolu işletmelerinin Topluluk içindeki faaliyetlerde rekabet tüzükleri kapsamındadır (Blanco ve Houtte 1996, s. 170).

Rekabeti sınırlayıcı nitelik taşıyan anlaşma ve uyumlu eylemler, belirli koşulları taşımaları halinde yasaklama dışında bırakılmaktadır. Muafiyet olarak adlandırılan bu durum, bireysel veya grup düzeyinde olabilir.

'187/2009 sayılı Tüzüğe göre. Komisyon Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 101(1) (eski madde numarası 81(1)) maddesine göre yasaktan muaf olan belli anlaşma, karar ve uyumlu eylemlerle ilgili tüzük kabul edebilir. Komisyon özellikle aşağıdaki konularla ilgili anlaşma, karar ve uyumlu eylemlere yönelik grup muafiyetlerini kabul edebilir:

- Hava yolu işletmelerinin uçuş tarifelerinin ortak planlaması ve koordinasyonu.
- Tarifeli hava yolu taşımacılığı hizmetlerinde yolcu, bagaj ve yük taşımacılığının fiyat tarifeleri hakkında danışma.
- Yeni açılmış ve yoğunluğu düşük, tarifeli hava yolu taşımacılığı hatlarında ortak uçuş faaliyetlerinin düzenlenmesi.
- Havaalanlarında ve havaalanı planlamasında (programlamada) slot tahsisi
- Hava taşımacılığı kapsamında faaliyet gösteren işletmelerin, uçuş tarifelerinin belirlenmesi, rezervasyon ve biletleme işlemlerine ilişkin bilgisayar rezervasyon sistemlerinin ortak satın alımı, geliştirilmesi ve işletilmesi

3976/87 sayılı Konsey Tüzüğüne dayanılarak, hava yolu taşımacılığı sektöründeki bazı anlaşma, karar ve uyumlu eylemlerin Roma Antlaşması'nın 81 ve 82'nci maddelerinin uygulanmasından muaf tutulmasına ilişkin olarak. 25 Haziran 1993'de 1617/93 sayılı "Komisyon Tüzüğü" çıkarılmıştır. Bu tüzüğe göre üç ayrı grup muafiyeti çıkarılmıştır.

- Uçuş tarifelerinin ortak planlanması ve koordinasyonu, ortak uçuş faaliyetleri ve gelir paylaşımı, slot tahsisi ve uçuş tarifeleri hakkında danışma ile ilgili anlaşmalar, kararlar ve uyumlu davranışlar.
- Bilgisayarlı rezervasyon sistemleriyle ilgili işletmeler arası anlaşma kategorileri;
- Yer destek hizmetleriyle ilgili belirli kategorideki anlaşmalardır.

Bu muafiyetlerden sadece, yolcu taşımacılığındaki uçuş tarifeleri hakkında danışma ile slot tahsisi ve havaalanı programlama ile ilgili muafiyetin süresi uzatılmış, diğerleri sona ermiştir (Bael ve Bellis, 2005).

Avrupa Birliği'nde Hava Yolu Taşımacılığı Sektöründe Birleşmelerin Kontrolü

4061/89 sayılı Birleşmelerin Kontrolü Tüzüğü 21 Aralık 1989 tarihinde kabul edilmiş ve 21 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 20 Ocak 2004 tarihinde tüzükte kapsamlı bir reform gerçekleştirilmiş ve 139/2004 sayılı yeni Birleşme Tüzüğü 1 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Tüzük, Toplulukta rekabet yapısını etkileme açısından bütün yoğunlaşmaların etkili bir biçimde kontrolünü sağlayacak şekilde düzenlemeler getirmiş bulunmaktadır.

Komisyon coğrafi olarak ciro eşiklerini belirlemek için üç farklı yöntemden yararlanmaktadır (Bael and Bellis 2005. s.770): "50-50" yöntemi, satış noktası yöntemi, son varış noktası yöntemi.

Avrupa Birliği'nde Hava Yolu Taşımacılığı Sektöründe Devlet Yardımları

Antlaşmanın 107. Maddesinin 3. Fıkrasına göre aşağıdaki desteklerin iç pazarla bağdaştığı kabul edilmektedir:

1. Yaşam standardının anormal ölçüde düşük olduğu veya ciddi boyutta eksik istihdamın var olduğu bölgeler ile yapısal, ekonomik ve sosyal durumları göz önüne alınarak, bölgelerin ekonomik gelişmesini teşvik etmeye yönelik destekler.
2. Avrupa'nın ortak çıkarını ilgilendiren önemli bir projenin gerçekleştirilmesinin teşvik edilmesine veya bir üye devlet ekonomisinde ortaya çıkan ciddi bir bozulmanın düzeltilmesine yönelik destekler.
3. Ticaret koşulları ortak çıkarlara zarar verecek ölçüde olumsuz şekilde etkilemedikçe, belirti ekonomik faaliyetlerin veya belirli ekonomik bölgelerin gelişmesini kolaylaştırmaya yönelik destekler.
4. Ticaret koşullarını ve birlik içindeki rekabeti ortak çıkarlara aykırılık teşkil edecek ölçüde etkilenmemesi kaydıyla, kültürün ve kültürel mirasın korunmasını teşvik etmeye yönelik destekler.
5. Konsey'in, Komisyon'un önerisi üzerine bir kararla belirleyeceği diğer destek kategorileri

Türk Rekabet Hukuku

RKHK'un amacı, mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetimi yaparak rekabetin korunmasını sağlamaktır.

Türkiye'de Hava Yolu Taşımacılığı Sektöründe Rekabet Hukukunun Uygulanması

KKHK kapsamında yasaklanan faaliyetleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

- Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren ya da bu piyasaları etkileyen her türlü teşebbüsün aralarında yaptığı rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, uygulama ve kararlar
- Piyasada hâkim durumda olan teşebbüslerin bu güçlerini kötüye kullanması
- Hâkim durum yaratmaya veya var olan bir hakim durumu güçlendirmeye yönelik ve bunun sonucu olarak rekabeti önemli ölçüde azaltacak birleşme ve devralma niteliğindeki her türlü hukuki işlem ve davranışlar.